

ΟΙ ΜΥΣΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΟΜΙΛΙΑ ΣΕ ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΗΣ Σεπ. ΣΤΟΑΣ " ΦΙΛΙΠΠΟΣ "

Από τις αρχές του 18ου αιώνα παρατηρείται η παρουσία μυστικών εταιρειών και ιδίως των τεκτονικών στοών. Ο καθηγητής Βασίλης Παναγιωτόπουλος σημειώνει χαρακτηριστικά: «Ήταν η εποχή των εταιρειών, πολιτιστικού ή άλλου χαρακτήρα οι οποίες λειτουργούσαν ως αντίβαρο στην απολυταρχία». Μέσα σε αυτές τις μυστικές εταιρείες ζυμώνονται οι έννοιες της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας καλά προφυλαγμένες από τα μάτια της μυστικής αστυνομίας και της καθολικής θρησκευτικής κυριαρχίας. Οι ιδέες που αναπτύχθηκαν μέσα σε αυτές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τα ιδανικά που ενέπνευσαν την Ελληνική Εθνεγερσία. Οι λέξεις ειρήνη - ισότητα και αδελφοσύνη ήταν κοινός τόπος.

Οι μυστικές εταιρείες που άρχισαν να δημιουργούνται στην Ευρώπη ήταν πάρα πολλές και φυσικά δεν είναι δυνατή η παρουσίαση όλων στα πλαίσια μιας επετειακής ομιλίας. Θα επιχειρηθεί λοιπόν μια συνοπτική αναφορά στις ελληνικές κυρίως μυστικές εταιρείες, λέγοντας δε ελληνικές νοούνται αυτές που ιδρύθηκαν εντός των ορίων της σημερινής ελληνικής επικράτειας αλλά και εκτός αυτής από Έλληνες. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στη γνωστότερη και σπουδαιότερη όλων για τη συμβολή της στον απελευθερωτικό αγώνα, τη Φιλική Εταιρεία.

-/-

Μετά την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως γιγαντώθηκε το ήδη έντονο μεταναστευτικό κύμα προς την Ιταλία, την Ισπανία, τη Γαλλία και τις χώρες της κεντροδυτικής Ευρώπης, κυρίως ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών, μεταφέροντας την ελληνική πνευματική παρακαταθήκη. Λέγεται δε από πολλούς ότι η πλημμυρίδα των λογίων αυτών ήταν αυτή που έδωσε την ώθηση που χρειαζόνταν οι Δυτικοευρωπαίοι για να προχωρήσουν στην εποχή του Ανθρωπισμού, της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού.

Οι Έλληνες του Βυζαντίου δημιούργησαν παροικίες σε μεγάλες πόλεις της κεντρικής κυρίως Ευρώπης, ιδιαίτερα δε της Βαλκανικής Χερσονήσου. Μέσα σε αυτό το κλίμα θα αναπτυχθούν αρκετές μυστικές εταιρίες, οι οποίες θα μορφοποιησουν μεθοδικά τους εθνικούς στόχους μέσα από το πολυεθνικό χάος της εποχής στη νοτιοανατολική κυρίως Ευρώπη. Οι εταιρείες αυτές είχαν αρχικά μορφωτικό και παιδευτικό σκοπό, σε πολλές όμως από αυτές υποκρύπτονταν η ιδέα της απελευθέρωσης του Έθνους.

Μέχρι τότε βέβαια υπήρξαν απελευθερωτικά κινήματα, όμως ή ήταν ξενοκίνητα ή είχαν εμφανή τοπικό χαρακτήρα και ουδέποτε είχαν οργανωθεί από δυνάμεις αποκλειστικά ελληνικές με πανελλήνια εμβέλεια.

Το πλήρωμα του χρόνου έκανε τους Έλληνες της εποχής να συνειδητοποιήσουν ότι για την πραγματική αφύπνιση του έθνους χρειαζόταν μια μακρόχρονη μεθοδική πνευματική προετοιμασία, η οποία όμως απαιτούσε υψηλότερη πολιτιστική σταθμη, μόρφωση, επαφή με τις νέες ιδέες και τη διασφάλιση τεχνικών υποδομών για την διάδοση των ιδεών αυτών, όπως τυπογραφεία και ευχέρεια μετακινήσεων. Οι προϋποθέσεις αυτές μπορούσαν να αναπτυχθούν μόνο στις ανεπτυγμένες ελληνικές αστικές παροικίες. Μορφωμένοι λοιπόν και ενθουσιώδεις Έλληνες αστοί με νέες ιδέες, επηρεασμένοι από το πνεύμα του Διαφωτισμού και χωρίς δογματικές δεσμεύσεις ήταν οι πρωτεργάτες της δημιουργίας των προεπαναστατικών μυστικών εταιριών που οδήγησαν στην αφύπνιση του Έθνους και στον πανελλήνιο ξεσηκωμό. Από τις αρχές λοιπόν του 18ου αιώνα αρχίζει η ίδρυση μυστικών εταιριών εντός και εκτός της Ελλάδας. Ήδη από το 1700 άρχισε η σύσταση αρκετών από αυτές στη Μάνη και κυρίως την περίοδο της Αυτοκρατορίας του Μεγάλου Πέτρου και της Αικατερίνης της Β΄. Στις παραδουνάβιες περιοχές και στη Ρωσία ιδρύθηκαν κατά καιρούς διάφορες μυστικές οργανώσεις με σκοπό την πρόκληση επαναστατικών κινήματων στις υπόδουλες περιοχές των Βαλκανίων. Μια τέτοια εταιρεία φέρεται να έχει ιδρύσει στη Μόσχα ο στρατηγός και τέκτων Πέτρος Μελισσηνός, ο οποίος υπέβαλλε σχέδια για την απελευθέρωση της Ελλάδος μέσα στο ρωσικό στρατό. Το 1777 στο Hermannstadt της Τρανσυλβανίας, ο ηγεμών της Βλαχίας και τέκτων Αλέξανδρος Μουρούζης ιδρύει την ελληνική λέσχη «Αλέξανδρος» ενώ το 1780 υφίσταται στο Βουκουρέστι η «Εταιρεία των φίλων», μέλος της οποίας φέρεται να είναι και ο Ρήγας Φεραίος.

Ο Ρήγας εκφράζει το σύνολο των ανθρώπων που πίστεψαν στην ιδέα της ελευθερίας. Με το γραπτό έργο του ξεσήκωνε τις καρδιές και φώτιζε το πνεύμα των υποδουλωμένων Ελλήνων. Με την ζωή και το θάνατό του έθρεψε την αποφασιστικότητά τους. Ο Θούριος, η Χάρτα, το όλον έργο του, ήταν κραυγή κατά της τυραννίας. Μισήθηκε από τους νομείς της εξουσίας θανάσιμα. Η ιδέα του για την πανβαλκανική εξέγερση δεν τον έκανε μισητό μόνο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Τον κυνήγησε αλύπητα και η Αυστριακή Αυτοκρατορία. Αλλά και το Πατριαρχείο και οι Φαναριώτες μετά το θάνατό του έκαναν αγώνα για να εξαφανίσουν το έργο του.

Ο Γιάννης Κορδάτος στο βιβλίο του «Ρήγας Φεραίος και Βαλκανική Ομοσπονδία» γράφει για τον πρωτοψάλτη της ελευθερίας: «Αν δεν περνούσε από το σχολείο του μασονισμού και καρμποναρισμού δε θα μπορούσε να είναι μπασμένος στο συνωμοτικό πνεύμα της τοτινής εποχής και να δράσει όπως έδρασε».

Το 1787 ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ιδρύει στη Ρωσία την εταιρεία «Φοίνιξ» με σκοπό την απελευθέρωση των υποδούλων υπό των Οθωμανών. Μέλη της φέρονται να είναι οι Φεραίος, Υψηλάντης, Καποδίστριας και Σκουφάς. Η εταιρεία αυτή επεκτάθηκε μέχρι και την Ελλάδα αφού προηγουμένως διαδόθηκε στις παραδουνάβιες χώρες και την Κωνσταντινούπολη. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις παραδουνάβιες περιοχές ο ελληνισμός δέσποζε τόσο πνευματικώς «δια των σχολείων και των λογίων» όσο και οικονομικώς «δια των εκεί πόρων».

Παράλληλα, στη Γαλλία αρχίζει να γιγαντώνεται το φιλελληνικό πνεύμα, ιδίως στις συγκεντρώσεις Ελλήνων και Γάλλων συγγραφέων. Ονόματα όπως αυτά των Σατομβριάνδου, Φορέλ, Πουκεβίλ, Ουγκώ, Βερανζέρου κοσμούσαν το φιλελληνικό

κίνημα. Στα πλαίσια αυτά ιδρύεται το 1809 στο Παρίσι η «Ελληνική Εταιρεία», ακολούθως δε το «Ελληνόγλωσσο Ξενοδοχείο». Τα μέλη του «Ελληνόγλωσσου Ξενοδοχείου» υποχρεούνταν να υποστούν μια μακρά τελετή μύησης και να φέρουν μυστικούς αριθμούς ταυτότητας. Τα ονόματα των μελών γράφοντας μέσα στο λεγόμενο «Βιβλίο της Ζωής» και καθένα από αυτά έπαιρνε έναν αριθμό σύμφωνα με τον χρόνο εγγραφής του. Ιδρυτές του «Ξενοδοχείου» υπήρξαν ο Τσακάλωφ και οι τέκτονες Γρηγόριος Ζαλίκης, Choiseul Gouffier, Πέτρος Σκυλίτσης, Στέφανος Χατζημόσχος και Ιωάννης Νικολόπουλος.

Την ίδια περίοδο, στη Βενετία εμφανίζεται και η «Εταιρία των Πέντε» ή της «Σιωπής των Ελλήνων», που θεωρείτο αδερφή προς εκείνη των Καρμπονάρων. Οι Καρμπονάροι ήταν μέλη μιας μυστικής οργάνωσης με δημοκρατικές, αντικληρικαλιστικές, φιλελεύθερες και πατριωτικές θέσεις, που ανέπτυξε δράση κυρίως στην Ιταλία και λιγότερο στη Γαλλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, την Ελβετία και την Πολωνία. Υπήρξε μια από τις κορυφαίες οργανώσεις αντίστασης στα απολυταρχικά καθεστώτα της εποχής εκείνης, επιδιώκοντας κυρίως κοινωνικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Οι Καρμπονάροι στήριξαν έμμεσα και άμεσα την Ελληνική Επανάσταση, πολλοί δε από αυτούς έδωσαν και την ζωή τους ακόμα μαχόμενοι υπέρ της ελευθερίας της πατρίδας μας. Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση του κόμητος Σανταρόσα, ηγετικής μορφής της Επανάστασης του Πεδεμοντίου ο οποίος, αν και διετέλεσε Υπουργός Στρατιωτικών, εντούτοις πολέμησε ως απλός στρατιώτης στο πλευρό του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, θυσιάζοντας μάλιστα και τη ζωή του υπέρ του Αγώνα.

Στη Βιέννη το 1814 ιδρύεται από τους Ιωάννη Καποδίστρια, Ιγνάτιο Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας και Άνθιμο Γαζή η νέα «Φιλόμουσος Εταιρεία» με έδρα αρχικά τη Βιέννη και μετά τις διώξεις του Μέτερνιχ το Μόναχο. Το πρόγραμμά της ήταν εθνικό και εκπαιδευτικό καθόσον οι ιδρυτές της πίστευαν ότι προ πάσης δράσεως έπρεπε να προηγηθεί η εκπαίδευση των Ελλήνων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της προσπάθειας για πνευματική ανάταση και αφύπνιση των Ελλήνων υπήρξε το υπό του Άνθιμου Γαζή εκδοθέν περιοδικό «Ερμής ο Λόγιος ή Φιλολογικάί Αγγελίαί», το οποίο τυπωνόταν από το 1811 έως το 1821 και διανεμόταν τόσο στις ελληνικές παροικίες όσο και στις υπόδουλες περιοχές. Το 1812 ιδρύεται και στην Αθήνα «Φιλόμουσος Εταιρεία» με εμφανή εκπαιδευτικό σκοπό και βαθύτερο εθνικό απελευθερωτικό.

-/-

Είναι προφανές ότι στις μυστικές εταιρείες υπαγόταν και ο Τεκτονισμός. Ήδη από το 1740 ιδρύονται στον ελληνικό χώρο τεκτονικές στοές με πρώτη την «Logia di Beneficenza» στην Κέρκυρα, στην ίδια δε πόλη το 1807 ιδρύεται η στοά «Φιλογένεια». Οι δύο αυτές στοές, οι οποίες συνενώθηκαν το 1813, εργάστηκαν συστηματικά υπέρ της εθνικής αποκαταστάσεως της πατρίδας μας.

Το 1810 ιδρύεται στην Αγία Μαύρα Λευκάδας η στοά «Union» που αργότερα αναφέρεται με τον διακριτικό τίτλο «Ένωσις Λευκάδος». Σε αυτήν μύηθηκε το 1813 ο εκ των ιδρυτών της «Φιλικής Εταιρείας» Εμμανουήλ Ξάνθος. Το 1815 ιδρύθηκε στην Κέρκυρα η στοά «Πυθαγόρας» και στη Ζάκυνθο «Ο Αναγεννόμενος Φοίνιξ», της οποίας η δράση για την ενίσχυση της «Φιλικής Εταιρείας» είναι γνωστή, μέλη της δε υπήρξαν ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και άλλοι δράσαντες κατά την Επανάσταση. Επίσης, κατά την ίδια προεπαναστατική περίοδο ιδρύονται οι τεκτονικές στοές «Φιλανθρωπία» στη Ζάκυνθο, «Φιλαλήθεια» στην Αγία Μαύρα Λευκάδος και

«Φιλοτιμία» στην Κεφαλλονιά. Τεκτονικές στοές ιδρύονται και σε μεγάλες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και σε πολλές άλλες διάσπαρτες στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου μυήθηκαν πλείστοι όσοι πρωτεργάτες του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της πατρίδας μας. Ενδεικτικά και μόνο αναφέρω τους Ιωάννη Καποδίστρια, Αλέξανδρο, Δημήτριο και Νικόλαο Υψηλάντη, Ρήγα Φεραίο, Άνθιμο Γαζή, Διονύσιο Ρώμα, Παλαιών Πατρών Γερμανό, Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, Εμμανουήλ Ξάνθο. Για την τεκτονική ιδιότητα των άλλων δύο συνιδρυτών της Φιλικής Εταιρείας Σκουφά και Τσακάλωφ έχουμε τη μαρτυρία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, εγγονού του «Γέρου του Μοριά», ο οποίος στο βιβλίο του «Ιερείς των Ελευσινίων» και στην αρχή της αφιερώσεώς του στους Σκουφά και Τσακάλωφ γράφει: «Ευλογημένοι αι Μασονικάι Στοαί αι οποίαι σας εβάπτισαν εις την κολυμπήθραν της ελευθερίας...».

Στα τεκτονικά εργαστήρια καλλιεργούνταν συστηματικά η ιδέα της απελευθέρωσης του Έθνους και τούτο διότι η αγάπη του πολίτη προς την πατρίδα του διδάσκονταν ως θεμελιώδης φιλοσοφική αξία και κοινωνική αρετή. Η φιλοπατρία δια τον τέκτονα συνιστά θεμελιώδη φυσικό νόμο και δεσμό μη επιδεκτικό καταλύσεως.

Είναι γνωστό ότι τέκτονες της Κέρκυρας μεσολάβησαν στον Άγγλο Βασιλιά για να μην τιμωρηθεί ο ναύαρχος Κόδριγκτον για την πρωτοβουλία του κατά τη ναυμαχία του Ναυαρίνου, η οποία συνετέλεσε αποφασιστικά στην περαίωση του απελευθερωτικού αγώνα. Ταυτόχρονα, χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτοθυσίας ήταν οι «Εβδομήντα Γάλλοι Τέκτονες», οι οποίοι έπεσαν μαχόμενοι στα Ψαρά. Άλλωστε, δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο το γεγονός ότι οι λοιπές μυστικές εταιρείες άνησαν σε πόλεις όπου ήδη υφίσταντο τεκτονικά εργαστήρια, όπως στην Οδησό, την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη και τα Ιόνια Νησιά.

Η δράση των Τεκτόνων στην Ελλάδα αναπτύσσεται κυρίως με άξονα την Επτάνησο καθόσον εκεί λειτουργούσαν από μακρού τεκτονικές στοές και οι εκπρόσωποι των εκάστοτε κατακτητών συχνά ήταν Τέκτονες. Η ισχυρή προσωπικότητα του Τέκτονος Διονυσίου Ρώμα αφήνει βαθύ χνάρι στα γεγονότα της εποχής εκείνης καθόσον διέθεσε όχι μόνον την τεράστια περιουσία του υπέρ του Αγώνος αλλά αφοσιωμένος «ψυχή τε και σώματι» σε αυτόν συνετέλεσε στην αίσια έκβασή του με τις προτροπές, τις συμβουλές και τους διπλωματικούς χειρισμούς του. Ο Διονύσιος Ρώμας μαζί με τους Τέκτονες Κωνσταντίνο Δραγώνα και Παναγιώτη Στεφάνου συνέστησε την «Επιτροπή Αγώνος» με σκοπό να ενεργεί για την ευόδωση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Η ως άνω Επιτροπή, έχοντας μάλιστα την απροκάλυπτη συμπαράσταση του Άγγλου Αρμοστή Φρειδερίκου Άνταμ, έχει να επιδείξει μεταξύ άλλων τέσσερεις εξαιρετικές επιτυχίες: α)Την διατύπωση αίτησης για αγγλική προστασία του Αγώνα, β)Την δημιουργία κατασκοπευτικού δικτύου στο στρατό του Ιμπραήμ, γ)Την ηθική και υλική στήριξη του αγώνα την ώρα που το παν φαινόταν να καταρρέει και δ)Την καθοδήγηση και το συντονισμό του φιλελληνικού ρεύματος.

-/-

Τον Σεπτέμβριο του 1814, τρεις αφανείς ως τότε έμποροι, ο Εμμανουήλ Ξάνθος, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ και ο Νικόλαος Σκουφάς ίδρυσαν στην Οδησό την εταιρία των Φιλικών, τη γνωστή σε όλους «Φιλική Εταιρεία», με σκοπό να ενεργήσει «ευκαιρίας δοθείσης» την απελευθέρωση της πατρίδος, όπως έγραψε αργότερα στα Απομνημονεύματά του ο Ξάνθος. Δεν είναι γνωστό σε ποιον από τους τρεις ανήκε η ιδέα για τη σύσταση της εταιρείας, αν και ο Ξάνθος γράφει ότι αυτός

πρότεινε εις τους «ρηθέντας φίλους του την ην συνέλαβε ιδέαν να συστήσωσι μια εταιρεία» και ο Τσακάλωφ, ως μέλος του «Ελληνόγλωσσου Ξενοδοχείου», είναι πιθανό να έφερε την οργανωτική πείρα του στην Οδησό.

Τα τέσσερα πρώτα χρόνια ζωής της εταιρείας παρατηρείται μια σχετική αδράνεια, η οποία μπορεί να αποδοθεί σε πολλούς λόγους, μεταξύ των οποίων οι διαφορετικές απόψεις των ιδρυτών, η διαπίστωση ότι οι Έλληνες της διασποράς προς τους οποίους κυρίως απευθύνθηκαν υπήρξαν επιφυλακτικοί αλλά και το γεγονός ότι το προσωπικό κύρος των τριών μικροεμπόρων δεν ήταν τέτοιο ώστε να εμπνεύσει εμπιστοσύνη. Παρά την αδράνεια όμως των πρώτων μηνών, η μετάβαση του Σκουφά και του Τσακάλωφ στη Μόσχα καθώς και η μύηση στις 13 Δεκεμβρίου του 1814 του μεγαλοτραπεζίτη Γεωργίου Σέκερη άνοιξε τον δρόμο προς την ενίσχυση της εταιρείας. Εντούτοις, ως το 1816 δεν είχαν κατηχηθεί περισσότερα από 20 μέλη και το 1817 έφτασαν στα 42. Ως το 1818 είχαν μνηθεί σημαντικές μορφές του Ελληνισμού, όπως ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος, ο Άνθιμος Γαζής, ο Θεόδωρος Νέγρης, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο Αναγνωσταράς, ο Παπαφλέσσας, ο Βιάρος Καποδίστριας (αδερφός του Ιωάννη) και άλλοι πολλοί. Οι αθρόες όμως μυήσεις άρχισαν μετά το 1818 τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στις παροικίες της διασποράς, ο αριθμός όμως των μνημένων δεν είναι γνωστός, μάλιστα υπολογίζεται ότι ανήλθε σε χιλιάδες αν και τα γνωστά ονόματα των εταίρων είναι μόλις 1.096.

Η εταιρεία έθετε ως σκοπό της την απελευθέρωση της Πατρίδος και πέρα από αυτό δεν υπάρχουν μαρτυρίες ότι αποφασίστηκε οτιδήποτε άλλο, όπως ποιο θα ήταν το καθεστώς της ανεξάρτητης Ελλάδος, Βασιλεία ή Αβασίλευτη Δημοκρατία.

Πιθανότατα οι ιδρυτές της να αντιλαμβάνονταν ότι τα θέματα αυτά ήταν παρακινδυνευμένα να θιγούν μετά την πτώση του Ναπολέοντα. Ίσως πάλι να διαισθάνονταν ότι οποιαδήποτε ανακοίνωση σχετικά με το μελλοντικό πολιτικο-κοινωνικό καθεστώς της Ελλάδος θα έβρισκε αντίθετους πολλούς Έλληνες. Γιατί, μολονότι ο ελληνισμός δεν είχε ακόμη εδαφικά όρια, βαθιές κοινωνικές και τοπικές διαφορές τον χώριζαν. Δεν ήταν άλλωστε λίγες οι φορές που οι διαφωνίες μεταξύ των επαναστατημένων Ελλήνων οδήγησαν σε συγκρούσεις ακόμη και κατά τη διάρκεια του Αγώνος της Ανεξαρτησίας.

Αναφορικά με την οργανωτική σχέση της «Φιλικής Εταιρείας» με άλλες προϋπάρχουσες μυστικές εταιρείες, δεν έχει αποδειχτεί κάποια ιδιαίτερη επιρροή και συνεργασία παρά το γεγονός ότι ο Τσακάλωφ υπήρξε ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των «Φιλόμουσων Εταιρειών» των Αθηνών και της Βιέννης. Επίσης, είναι άγνωστο τι πήραν οι Φιλικοί από τους Καρμπονάρους, είναι βέβαιο όμως ότι οι δύο οργανώσεις έθεσαν παρόμοιους σκοπούς και κινήθηκαν προς ίδιους στόχους. Όσον αφορά δε την σχέση της «Φιλικής Εταιρείας» με τον Τεκτονισμό, υπάρχει τουλάχιστον μια έμμεση επιρροή, η οποία βέβαια είναι εμφανέστερη στους Τέκτονες, αφού έχουν τη δυνατότητα να συγκρίνουν το τυπικό και την οργανωτική δομή και των δύο. Άλλωστε, ο ίδιος ο Ξάνθος γράφει στα απομνημονεύματά του ότι «Κατά τας αρχάς του 1813 μεταβάς εις Αγίαν Μαύραν δια παρακινήσεως φίλου μου τινός Παναγιωτάκη Καραγιάννη, εισήχθην εις την Εταιρείαν των ελευθέρων Τεκτόνων (Μασόνων). Ων δε ιδεών ελευθέρων και πνέων πάντοτε μίσος κατά της τουρκικής τυραννίας, συνέλαβον αμέσως την ιδέαν ότι δύνατο να ενεργηθεί μία μυστική εταιρεία κατά τους κανόνες ταύτης, της των Ελευθέρων Τεκτόνων, βάσιν έχουσα την ένωσιν όλων των εν Ελλάδι και εις άλλα μέρη ευρισκομένων καπιτάνων, αρματωλών και άλλων επισήμων πάσης τάξεως ομογενών, δια να ενεργήσωσιν εν καιρώ την ελευθέρωσιν

της Πατρίδος».

Η οργάνωση της Εταιρείας είχε ιεραρχική μορφή. Αρχικά, καθορίστηκαν επτά βαθμοί για τα μέλη της Εταιρείας και εν συνεχεία προσετέθη και ο βαθμός των Μεγάλων Ιερέων των Ελευσινίων για τους αποτελούντες την Ανώτατη Αρχή. Τα μέλη της Αρχής αυτής δεν ήταν γνωστά στους κατώτερους βαθμούς, ο δε Σκουφάς έλεγε στους μυημένους ότι την Αρχή αποτελούσαν διακεκριμένοι και φημισμένοι Έλληνες.

Τα νεοεισερχόμενα μέλη υποβάλλονταν σε μια μυητική διαδικασία που διαρκούσε δύο ή τρεις ημέρες, ώστε να δοθεί ο χρόνος στο μυούμενο να σκεφτεί καλά τις σοβαρές υποχρεώσεις που αναλάμβανε, έδιναν δύο όρκους, τον έναν μπροστά σε Ορθόδοξο Ιερέα και τον άλλο χωρίς την παρουσία αυτού. Με τον πρώτο όρκο ο μυούμενος βεβαίωνε ότι αυτά που θα έλεγε θα ήταν αληθινά και με τον δεύτερο ότι δε θα κοινολογούσε τα μυστικά της Εταιρείας. Ενδιαφέρον και ασυνήθιστο στοιχείο που ρητά παραπέμπει σε επιρροή από τον τεκτονισμό είναι η χρήση του όρου «Υπέρτατο Ον». Έλεγε ο μυούμενος: «Ορκίζομαι εις το όνομα της αληθείας και δικαιοσύνης ενώπιον του Υπερτάτου Όντος, ότι θέλω φυλάξει καθ' όλη τη δύναμη της λέξεως τα μυστικά της Εταιρείας, θυσιάζων και την ιδίαν μου ζωή υποφέρων και τα πλέον σκληρά βάσανα».

Το έτος 1818 τα πράγματα αλλάζουν προς το καλύτερο καθώς ο αριθμός των Φιλικών αυξάνεται αλματωδώς. Νέα δραστήρια μέλη προστίθενται, τα οποία και επιδίδονται με μεγάλο ζήλο στο έργο τους. Οι μυήσεις που ως τότε περιορίζονταν στη Ρωσία, στην Κωνσταντινούπολη και στις παραδουνάβιες περιοχές, άρχισαν να επεκτείνονται σε όλες τις περιοχές της Ελλάδος μέσω των «Δώδεκα Αποστόλων», τους απεσταλμένους δηλαδή που είχε ορίσει ο Σκουφάς και οι οποίοι είχαν τοποθετηθεί σε διάφορα μέρη όπου υπήρχε ελληνικό στοιχείο. Μητροπολίτες, Επίσκοποι, Ιερείς, Διδάσκαλοι του Γένους, Πρόκριτοι, Οπλαρχηγοί, Ναυτικοί, Έμποροι αλλά και κάθε είδους επαγγελματίες γράφονταν ομαδικά στην Ιερή Βίβλο της Εταιρείας, έτοιμοι να προσφέρουν τα πάντα για τον Αγώνα.

Το σημαντικότερο όμως εμπόδιο για τη δράση της Εταιρείας υπήρξε η έλλειψη αρχηγού. Αρχικά, αποφασίστηκε η προσέγγιση του κόμητος Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος όμως την αρνήθηκε με πρόφαση τη θέση που είχε στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας αλλά κατ' ουσίαν διότι ανήκοντας σε μια άλλη κοινωνική τάξη δεν μπορούσε να αντιληφθεί πως ένα κίνημα που ξεκίνησε από μεσοαστούς εμπόρους θα μπορούσε να έχει αίσιο αποτέλεσμα κόντρα στην πανίσχυρη Ιερά Συμμαχία καθώς και στον επικρατούντα την περίοδο εκείνη πολιτικό συντηρητισμό.

Μετά την άκαρπη αυτή προσπάθεια, η «Φιλική Εταιρεία» απευθύνθηκε στον πρίγκιπα Αλέξανδρο Υψηλάντη και η ανάληψη από αυτόν της ηγεσίας της την 21η Απριλίου του 1820 αποτελεί καθοριστικό σταθμό της προετοιμασίας για την εξέγερση. Το δίκτυο της Εταιρείας είχε απλωθεί σε όλα τα σημεία του ελληνισμού και η μυστικότητα των κινήσεων είχε διασφαλιστεί με τους όρκους των μυούμενων, με το κρυπτογραφικό αλφάβητο της αλληλογραφίας και με τις συνθηματικές λέξεις που χρησιμοποιούνταν στις επιστολές. Από τα μέσα Ιουνίου 1820, η εκπληκτική δραστηριότητα που ανέπτυξε ο Υψηλάντης ως «Γενικός Επίτροπος της Αρχής» άρχισε να αποδίδει καρπούς. Σημαντικότερο για την οργάνωση του Αγώνα ήταν το «Σχέδιον Γενικόν», το οποίο προέβλεπε ταυτόχρονη επανάσταση των Σέρβων και των Μαυροβούνιων και εξέγερση στη Μολδοβλαχία, εμπρησμό του οθωμανικού στόλου στο Ναύσταθμο της Κωνσταντινούπολης και κυριότερη εστία της εξέγερσης

την Πελοπόννησο. Στο διάστημα που μεσολάβησε από την ανάθεση της ηγεσίας στον Υψηλάντη ως τον Φεβρουάριο του 1821, όταν άρχισε η Επανάσταση από την Μολδοβλαχία, ο « Γενικός Επίτροπος της Αρχής » είχε κατορθώσει να συντονίσει αλληλοσυγκρουόμενες ενέργειες ή απόψεις, να εξουδετερώσει αντιδράσεις που πήγάζαν από την άγνοια της πραγματικότητας, να επιτύχει την ενότητα των Φιλικών, να εξασφαλίσει οικονομικά μέσα αλλά και συμμάχους στη Σερβία και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Περίφημη παραμένει η προκήρυξη του Αλέξανδρου Υψηλάντη «Μάχου υπέρ Πίστewος και Πατρίδος» με την οποία καλούσε το έθνος σε απελευθερωτική επανάσταση, με χαρακτηριστικό τον επίλογό της, στον οποίο γράφει : « Ας καλέσωμεν λοιπόν εκ νέου, ω ανδρείοι και μεγαλόψυχοι Έλληνες, την ελευθερίαν εις την κλασσικήν γην της Ελλάδος! Ας συγκροτήσωμεν μάχην μεταξύ του Μαραθώνος, και των Θερμοπυλών! Ας πολεμήσωμεν εις τους τάφους των Πατέρων μας, οι οποίοι δια να μας αφήσωσιν ελευθέρους επολέμησαν, και απέθανον εκεί! Το αίμα των τυράννων είναι δεκτόν εις την σκιάν του Επαμεινώνδα Θηβαίου, και του Αθηναίου Θρασυβούλου, οίτινες κατατρόπωσαν τους τριάκοντα τυράννους, εις εκείνους Αρμόδου, και Αριστογείτονος, οι οποίοι συνέτριψαν τον Πεισιστρατικόν ζυγόν εις εκείνην του Τιμολέοντος όστις απεκατέστησε την ελευθερίαν εις την Κόρινθον και τας Συρακούσας, μάλιστα εις εκείνας του Μιλτιάδου, και Θεμιστοκλέους, του Λεωνίδου, και των τριακοσίων, οίτινες κατέκοψαν τοςάκις τους αναρίθμητους στρατούς των βαρβάρων Περσών, των οποίων τους βαρβαροτέρους και ανανδροτέρους απογόνους πρόκειται εις ημάς σήμερον, με πολλά μικρόν κόπον να εξαφανίσωμεν εξ ολοκλήρου. Εις τα όπλα λοιπόν φίλοι η Πατρίς Μας Προσκαλεί! ».

Μετά την έναρξη της Επανάστασης, οι περισσότεροι από τους κορυφαίους Φιλικούς όχι μόνο αγνοήθηκαν και παραγκωνίσθηκαν αλλά και συκοφαντήθηκαν σε ορισμένες περιστάσεις. Ο Δημήτριος Υψηλάντης, που ήλθε στην Ελλάδα τον Ιούνιο του 1821 ως «Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής», αντιμετώπισε την αντίδραση των κοτζαμπάσηδων και πολιτικών ηγετών του Αγώνα και μετά το τέλος της Επανάστασης όσοι από τους πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας έμειναν στην Ελλάδα «ανταμείφθηκαν» με θέσεις απλών κρατικών υπαλλήλων και έζησαν «εν πενία και αξιοπρέπεια» κατά τον Ιωάννη Φιλήμονα.

Με τις μυστικές εταιρείες παρατηρείται ένας καλώς νοούμενος διεθνισμός, στον οποίο αξίες και ιδανικά όπως η ειρήνη, η ισότητα, η αδελφοσύνη μεταξύ των λαών, η δημοκρατική διακυβέρνηση και το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των εθνών γνωρίζουν πανευρωπαϊκή εξάπλωση. Οι λαοί της Ευρώπης είχαν μια κοινή συνισταμένη στις διεκδικήσεις τους απέναντι στην απολυταρχία και το σκοταδισμό που εξέπεμπε η Ιερά Συμμαχία με πρωτεργάτη το Μέτερνιχ, ειδικότερα δε στην δική μας περίπτωση ενάντια στον Οθωμανό κατακτητή. Η δράση των μυστικών εταιρειών είχε σαν άξονα αυτό που σήμερα αποκαλούμε «Χάρτα ανθρωπίνων δικαιωμάτων» σε αντιδιαστολή ίσως με την σημερινή έννοια της παγκοσμιοποίησης, την οποία χαρακτηρίζει μια αχαλίνωτη κυριαρχία των Τραπεζών και του Κεφαλαίου.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε να πει κανείς ότι οι πρωτεργάτες των προεπαναστατικών μυστικών εταιρειών ήταν ως επί το πλείστον εύποροι και μορφωμένοι Έλληνες διαμένοντες κυρίως στο εξωτερικό. Ήταν δηλαδή οι προνομιούχοι της εποχής, τους οποίους ελάχιστα ή ουδόλως επηρέαζε ο οθωμανικός ζυγός. Όμως, παρόλα αυτά, αφήνοντας την βολή τους έγιναν στρατιώτες του απελευθερωτικού αγώνα, θυσιάζοντας μάλιστα πολλοί από αυτούς τη ζωή και την περιουσία τους.

Αγαπητοί μου, στις δύσκολες στιγμές που περνά σήμερα η πατρίδα μας, πού βρίσκεται άραγε η οικονομική και πνευματική ηγεσία του τόπου μας να συνδράμει οικονομικά αλλά και να στηρίξει ηθικά και πνευματικά την χειμάζουσα κοινωνία μας; Πού είναι άραγε οι πολιτικοί μας ταγοί να μας εμπνεύσουν με το παράδειγμα και την αυτοθυσία τους;

Οι πρόγονοί μας με ελάχιστα μέσα και σε μια περίοδο, όπου τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα ήταν υπό διωγμό, κατάφεραν δίνοντας ακόμη και την ίδια τους την ζωή να ελευθερώσουν την πατρίδα μας. Ας αναλογιστούμε λοιπόν ο καθένας από εμάς ξεχωριστά ποια θυσία μικρή ή μεγάλη έχει κάνει για την Πατρίδα αλλά και με ποιο τρόπο βοηθάει τους αναξιοπαθούντες συνανθρώπους μας.

Ο Θέογνις, ο μεγάλος αυτός ελεγειακός ποιητής, είπε: «Ουδέν αρ' ην φίλτερον άλλο πατρίς», δεν υπάρχει τίποτε πιο αγαπημένο από την πατρίδα.-

Δημήτριος Παπαδόπουλος

Βιβλιογραφία

- Αναγνώστου Παναγιώτης «Η 25ης Μαρτίου και οι Τέκτονες».
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμοι ΙΑ & ΙΒ.
- Καμαρινέας Παναγιώτης «Συμβολή του τεκτονισμού εις τους αγώνες της απελευθερώσεως του Έθνους».
- Κρητικός Παναγιώτης, «Ελληνικάί Τεκτονικάί Στοαί προ και κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821».
- Κρητικός Παναγιώτης, «Φιλική Εταιρεία και Τεκτονισμός».
- Πάπυρος, Larousse, Britannica, εγκυκλοπαίδεια.
- Τάσιος Θεοδόσης, «Ελληνικές Τεκτονικές και Παρατεκτονικές Εταιρείες πριν και μετά την Επανάσταση του 1821 στην υπηρεσία των εθνικών αγώνων».
- Φαβρικάνος Δημήτριος «Ο Διαφωτισμός και π Φιλελληνισμός στον αγώνα του 1821».
- Χατζηαναστασίου Θεόδωρος «Η συμβουλή των Τεκτόνων και του διεθνούς περιβάλλοντος στην Ελληνική Εθνεγερσία του 1821».